

Голові разової спеціалізованої вченої ради
з присудження ступеня доктора філософії
у Кам'янець-Подільському національному
університеті імені Івана Огієнка
доктору філологічних наук, професору
МАРЧУК Людмилі Миколаївні

ВІДГУК

**офіційного опонента доктора філологічних наук, доцента,
професора кафедри філології та мовної комунікації
Національного технічного університету «Дніпровська політехніка»
БІЛЯЦЬКОЇ Валентини Петрівни
на дисертаційну роботу
«Традиції української художньо-історичної прози у творчості Івана
Корсака» ТОКАР Наталії Володимирівни, представлену на здобуття
ступеня доктора філософії
з галузі знань 03 Гуманітарні науки
за спеціальністю 035 Філологія**

Актуальність дисертаційної роботи. Формування чітких уявлень про історію свого народу є на сьогодні надзвичайно актуальним, адже дослідження минулого дає змогу краще зрозуміти майбутнє. Саме необхідність дослідити історичні події націософського минулого крізь призму соціальних потрясінь сьогодення в художньому переосмисленні Івана Корсака зумовили актуальність роботи Наталії Токар. На думку професора М. Наєнка, історія будь-якого краю – це предмет вивчення істориків, а доля його – живий матеріал для людей мистецької сфери. Художньо-історична проза письменника-волинянина Івана Корсака – це інтерпретація долі історичних осіб і знакових історичних подій, що впливають на виховання національної самосвідомості, збереження й утвердження етнічної та національної ідентичності у романах «Гетьманич

Орлик», «Таємниця святого Арсенія», «Тиха правда Модеста Левицького», «Капелан армії УНР», «Отаман Чайка», «Діти Яфета», «Корона Юрія II», «Завойовник Європи» та інші.

Дисертантка проаналізувала праці В. Вербича, В. Гея, С. Короненко, Є. Сверстюка, М. Слабошпицького, В. Слапчука, І. Ольшевського, які частково репрезентують історичну прозу митця, з метою її узагальнення та систематизації. Вона доходить висновку, що національно-патріотичні, інтелектуально-філософські й морально-етичні складники тематики й проблематики романів І. Корсака потребують не лише належного прочитання, а й відповідного літературознавчого наукового дискурсу. У дисертації «Традиції української художньо-історичної прози у творчості Івана Корсака» Токар Наталії Володимирівни вперше комплексно досліджено творчий доробок митця в контексті українського літературного процесу, визначено жанрові трансформації, стильові доміанти, засоби психологізму й часопростору прози письменника. Наголошується, що митець відновлює життєписи видатних діячів української історії, переносить їх у сферу морально-етичних та націєтворчих проблем.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Важливість дисертаційної праці полягає в тому, що її тема є складником наукової проблеми кафедри історії української літератури та компаративістики Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка: «Проблеми традицій і новаторства в українській літературі: компаративні аспекти» (державний реєстраційний номер 0116U008412). Тему дисертації затверджено на засіданні вченої ради Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (протокол №11 від 29 листопада 2022 року).

Наукова новизна результатів дослідження.

У дисертаційній роботі вперше порушується питання комплексного дослідження історичної прози Івана Корсака на рівні жанру, проблематики, поетики. Дисертантка здійснила глибокий аналіз творчого доробку митця, його світоглядних засад та творчої манери в контексті української художньо-

історичної прози, встановила генезу й жанрову специфіку українського історичного роману, проаналізувала розвідки, присвячені доробку автора. Наталія Токар належним чином дослідила поетику історичної прози письменника у зв'язку з національною традицією, своєрідністю бачення історичних подій у контексті доби, висвітлила інтерпретацію доль історичних постатей, природу національної свідомості та гендерну проблематику романів І. Корсака.

Методологічні підходи в дослідженні зреалізовані достатньо повно, використано загальнонаукові та спеціальні методи дослідження: біографічний, історико-генетичний, культурно-історичний, структурний, текстуальний та інтертекстуальний аналіз художніх творів, компаративний, міфоаналіз, теоретичного узагальнення, порівняльний метод.

Наукове та практичне значення результатів дисертації Н. В. Токар вбачаємо в тому, що основні положення результатів дослідження, матеріали та висновки роботи можуть бути застосовані як у викладанні курсу історії української літератури кінця ХХ – поч. ХХІ століття, подальших дослідженнях творчості І. Корсака, так і під час розробки програм та викладання історико-літературних курсів, спецкурсів і спецсемініарів, а також при написанні кваліфікаційних робіт у вищій школі.

Повнота викладу матеріалу дисертації у наукових публікаціях.

Ключові положення й результати дослідження достатньо повно апробовано в доповідях на дев'яти міжнародних, всеукраїнських та вишівських наукових конференціях. Головні ідеї дисертації оприлюднено в тринадцяти наукових публікаціях різного рівня. За матеріалами дисертації оприлюднено п'ять публікацій, включених до переліку наукових фахових видань України із присвоєнням категорії «Б», дві публікації надруковано в наукових фахових виданнях країн Європейського Союзу, шість – у матеріалах і тезах доповідей на конференціях різного рівня. Усі публікації за результатами дисертації літературознавиця виконала одноосібно, окрім розділу колективної монографії, виконаної у співавторстві з науковим керівником, доценткою І. Бойцун

(Methods of psychological portratyal of heroes in Ivan Korsak's novelistic works. Modern researches in philological sciences: collective monograph. Riga, 2020). Тематика опублікованих праць відповідає результатам дослідження, робота апробована належним чином. Наталія Токар у дисертації дотримала вимог чинного законодавства щодо авторського права і **принципів академічної доброчесності**. У роботі наявні покликання на джерела інформації у випадку використання ідей, розробок, теорій, тверджень інших авторів, надано достовірну інформацію про методології і результати дослідження.

Структура та зміст дисертації, її завершеність та відповідність. Дослідження Наталії Токар чітко структуроване, підпорядковане викладенню літературного матеріалу, вирішенню конкретних, важливих для його характеристики завдань.

Робота складається зі вступу, трьох розділів із підрозділами, висновків та списку використаних джерел (190 найменувань, з них 10 іноземною мовою). У *Вступі* дисертації обґрунтовано актуальність теми, ступінь її опрацювання у вітчизняному і зарубіжному літературознавстві, визначено мету й завдання дослідження, розкрито наукову новизну і практичну цінність. Подано відомості про методи та структуру дисертації, визначено особистий внесок здобувача та ступінь апробації основних положень роботи.

У першому розділі *«Теоретико-методологічна основа дослідження»* охарактеризовано жанрову специфіку історичного роману, проблеми та перспективи його розвитку, означено шляхи становлення, визначено, що історичний роман – явище динамічне, постійно перебуває у стадії оновлення й розвитку, реагує на суспільні зміни. Акцентується на тому, що твори цього жанру зазнавали жорстокої цензури, обмежувалися ідейно-тематичними рамками, викривлено потрактовувалися проблеми національної історії у радянські часи.

Простежуючи шляхи творчого становлення Івана Корсака, Наталія Токар наголошує на силі його «зрілого періоду творчості», позначеному історичними творами про визначних осіб, чий імена були незаслужено забутими («Капелан

армії УНР», «Тиха правда Модеста Левицького», «Вибух у пустелі» та ін.).
Порушується проблема національної самоідентичності («Корона Юрія II»), шляхів розбудови держави («На розстанях долі», «Діти Яфета», «Отаман Чайка», «Немиричів ключ»), більшовицького геноциду («За серпанком, загадковим серпанком», «Капелан армії УНР»). За основу дослідження історичних романів І. Корсака авторка використала класифікацію С. Андрусів та Є. Барана, які, опираючись на співвідношення історичних фактів та художнього домислу й вимислу, виділяють художньо-історичні, історико-художні та історичні художньо-документальні твори цього жанру.

Дисертація Наталії Токар – перше комплексне дослідження історичної прози Івана Корсака. Науковиця, опрацювавши розвідки про митця (переважно рецензії, передмови, післямови до романів), виокремила такі риси творчої індивідуальності письменника: інтелектуальність, унікальність джерельної бази, тягіння до рефлексій та саморефлексій як засобів психологізації твору, синтез достовірного зображення історичних постатей з романтичною традицією творення образів-персонажів, філософське осмислення дійсності в поєднанні з національною ідеєю, проектування історичних подій на сучасність, перевага національного в образах історичних персонажів.

У другому розділі *«Художньо-історичні аспекти творчості Івана Корсака»* Наталія Токар наголошує на авторській оцінці та інтерпретації історичних подій у контексті світової та вітчизняної історії, на дотриманні історичних джерел у творах. Наприклад, сюжет роману «Завойовник Європи» вибудований на подіях Галицько-Волинського літопису, праці С. Палаузова; роман «Перстень Ганни Барвінок» побудовано на внутрішніх рефлексіях героїв, підсилених щоденниковими записами, листами, спогадами. Проведено компаративне зіставлення твору з художньо-біографічною прозою про життя та діяльність подружжя Пантелеймона Куліша та Ганни Барвінок, зокрема з документально-біографічною студією Є. Нахліка «Подружнє життя і позашлюбні романи Пантелеймона Куліша» та романізованою біографією В. Петрова «Романи Куліша». Роман «Корона Юрія II» вибудовано на

вальтерскоттівській жанровій моделі, на вигаданих подіях з документальними оповідями довідкового характеру. Цікавими видаються спостереження Наталії Токар, що стосуються питання гендеру в історичній романістиці, ролі жінки в державних та громадських справах, самоствердженні її як особистості, сталості поглядів на сімейні відносини й материнство. У підрозділі *«Художнє осмислення національної свідомості в прозі І. Корсака»* розкрито витoki формування української ментальності, народної ідентичності та свідомості в романах письменника, що висновуються з «філософії серця», народної символіки, усної народної творчості.

Третій розділ дисертаційної роботи охоплює чотири підрозділи: *«Жанрові модифікації історичного роману у творчості І. Корсака»*, *«Стильові домінанти художнього напрямку творчості І. Корсака»*, *«Прийоми психологічного зображення героїв у романістичному доробку І. Корсака»*, *«Часопростір художньо-історичного доробку митця»*, у яких дослідниця на фактичному матеріалі з'ясовує стильові домінанти історичного роману, прийоми психологізму, наголошує на оперуванні автором просторово-часовими категоріями, обґрунтовує жанрові модифікації історичних романів письменника: «Завойовник Європи» – історико-філософський, «Перстень Ганни Барвінок» – історико-біографічний, «Корона Юрія II» – історико-пригодницький детектив.

У роботі обґрунтовано увагу митця до почуттєвої сфери героїв, виявлено форми зовнішнього, внутрішнього й називального психологізму, визначено часопростір як жанротворчий чинник творів І. Корсака, що репрезентує історичні події; виокремлено риси неомодернізму як напрямку в прозі письменника, а саме: інтертекстуальність, фрагментарність, інтелектуальність, міфологізм, неоромантичний тип героя, трансцендентальність тощо.

Висновки та узагальнення до дисертації Наталії Токар чіткі і змістовні, можуть мати теоретичне і практичне застосування за для подальшого вивчення жанрової модифікації історичного роману і творчості Івана Корсака.

Дискусійні положення та зауваження до дисертації.

Віддаючи належне науковій праці Наталії Володимирівни Токар, вказуємо на її самостійність та актуальність, ґрунтовність, водночас зауважимо деякі дискусійні питання, що потребують роз'яснення дисертантки:

1. На особливу увагу й наукове дослідження заслуговує потреба введення в науковий літературознавчий дискурс історичного доробку І. Корсака. Однак об'єктом дослідження обрано лише три романи «Завойовник Європи» (2011), «Корона Юрія II» (2011), «Перстень Ганни Барвінок» (2015), у той час поза увагою залишилися твори, за які автор справедливо був удостоєний міжнародних і всеукраїнських літературно-мистецьких премій («Гетьманчик Орлик», «Таємниця святого Арсенія», «Тиха правда Модеста Левицького»).

2. У дисертації на сторінці 16 зазначено: «Справді вартісна історична проза була визнана шкідливою, а відтак – забороненою (романи З. Тулуб, І. Білика, Р. Іваничука, Л. Костенко тощо)». Романи Ліни Костенко науковиця розглядає, як історичні. Так, у бібліографії до видання творів «Маруся Чурай», «Берестечко визначено: *«історичний роман»*, але ж це не прозові історичні романи, а романи у віршах. Обґрунтовуючи умовний поділ історичних романів щодо тематики на епохи, до теми про події в сучасній Україні подано роман «Записки українського самашедшого» Ліни Костенко (с. 36), в анотації до твору зазначено, що це *«насичений мікс художньої літератури, внутрішніх щоденників, сучасного літописання і публіцистики»*, а не історичний роман.

3. У роботі варто було б наголосити на теоретичних аспектах історіософії художнього втілення історії, на історіософії поглядів письменника крізь призму соціально-політичних та національно-культурних чинників у розкритті замовчуваних та фальсифікованих тем, долучити праці В. Артюха, Ю. Барабаша, І. Руснак, Я. Поліщука.

4. Переконаливо розкрито методологічні підходи, наукові концепції сучасного літературознавства у вивченні проблеми під час виконання дисертаційної роботи, подано перелік загальнонаукових та спеціальних методів

дослідження (с. 20), але при цьому відсутні посилання на імена літературознавців.

Загальна оцінка дисертації.

Загальна оцінка дисертаційної роботи «Традиції української художньо-історичної прози у творчості Івана Корсака» є позитивною, робота відповідає кваліфікаційним вимогам як за змістом, так і за формальним виконанням, відповідає вимогам пунктів 6, 7, 8, 9 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 (зі змінами, внесеними згідно з Постановою Кабінету Міністрів України № 431 від 21.03.2022 р.), а її авторка **Токар Наталія Володимирівна** заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 03 Гуманітарні науки за спеціальністю 035 «Філологія».

Офіційний опонент:

доктор філологічних наук,
доцент, професор кафедри філології
та мовної комунікації
Національного технічного університету
«Дніпровська політехніка»

Біляцька

Валентина БІЛЯЦЬКА

